

Osmanlılar'ca ele geçirildiğinde Şah Tahmasb idare merkezini buraya taşıdı (1555). Kazvin başşehir iken Rusya ile Avrupa arasındaki ticaretin gelişmesinde aktif rol oynadı ve büyük bir refaha kavuştu. XVII. yüzyılın başında buraya gelen çok sayıda Avrupalı seyyahın gözlemlerine göre Kazvin İsfahan'dan sonra imparatorluğun ikinci büyük şehriydi. 1674'te şehri ziyaret eden Chardin surların yıkıntı halinde olduğunu söyler. Safevî döneminde bugüne kalan tek önemli yapı, eski şehrin doğusundaki harap vaziyette bulunan Şah Tahmasb Sarayıdır. Afganlar 1722'de Kazvin'e girdilerse de ertesi yıl İsfahan'a doğru çekilmek zorunda kaldılar. Şehir 1726'da Osmanlılar'a boyun eğdi, fakat kısa sürede geri alındı.

XIX. yüzyılda Kaçarlar'ın hâkimiyetinde Kazvin biri Trabzon, diğeri Hazar üzerinden Avrupa'ya giden başlıca iki ticaret yolunun kesişme noktasında bulunmasından dolayı çok parlak günler yaşadı. Yüzyılın sonunda Tâhran-Kazvin telgraf hattının ve şehri Tâhran, Tebriz, Hemedan ve Enzeli'ye bağlayan modern yolların inşa edilmesi durumunu daha da güçlendirdi. Fakat Kazvin'de nüfusun yavaş arttığı görülür; XIX. yüzyılın başında 25.000 civarında iken XX. yüzyılın başında ancak 40.000'e çıkmıştır. 1966'da 88.106 olan nüfus 1976'da 139.258'e, 1986'da 248.591'e ulaşmıştır. Mescid-i Nebî (Şah Camii), Şehzade Hüseyin Türbesi gibi dikikat çeken yapılar bu dönemde inşa edilmiştir. Şehir 1906 İran Meşrutiyet İnkılâbı'nda önemli bir rol oynamamakla beraber 1918'de Gilân'da patlak veren Çengeliler isyanına karşı mücadelede temel hizmet gördü. Kazvin 1960'lî yılların başında endüstrileşme sebebiyle büyük bir gelişme gösterdi; burada özellikle makine ve elektrikli aletler üzerine çeşitli teşisler kuruldu. Ayrıca Tâhran-Kazvin otoyolu hizmete girdi. Kazvin'den hemen her ilim dalında birçok âlim olmuş ve Kazvinî nisbesiyle meşhur olmuştur (geniş bilgi için bk. Semâni, X, 136-139).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütühu'l-büldân* (nşr. de Goeje), Leiden 1866, s. 280, 318, 321, 324; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Mes'ûdi, *Mûrûcû'z-ze-heb* (Meynard), bk. İndeks; Semâni, *el-Ensâb*, X, 136-139; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 389-391; Bündârî, *Zübdehü'n-Nusra* (Burslan), bk. İndeks; Zekerîyyâ b. Muhammed el-Kazvinî, *Âşârû'l-bilâd* (nşr. F. Wüstenfeld), Leiden 1848, bk. İndeks; Müstevî, *Târih-i Gûzide* (Nevâî), s. 13, 205, 219, 328, 409, 412, 762, 764; a.mlf., *Nûzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 36, 53, 55-60, 195, 203, 217, 220-223, 281-282;

M. Ali Gülriz, *Minudâr yâ Bâbû'l-cennâ-yi Kazvîn*, Tâhran 1969-70, IV/4, s. 97-132; IV/5-6, s. 156-210; R. N. Annels v.dgr., *Explanatory Text of the Qazvin and Rasht Quadrangles Map 1:250.000*, Tâhran 1975; Hüseyin Müderrisi Tabâtâbâî, *Berkî ez Târih-i Kazvîn* (nşr. Seyyid Mahmûd Marâşî), Kum 1361; Fr. de Blois, "The Iftikhâriyân of Qazvin", *Iran and Iranian Studies, Essays in Honor of Iraj Afshar*, Princeton 1998, s. 13-23; A. Amirshahi, "Le développement de la ville de Qazwin jusqu'au milieu du VIIIe/XIVe siècle", *REI*, XLIX/1 (1981), s. 1-42; Hüseyin Külli Sütûde, "Târihçe-i Kazvîn", *Berresihâ-yi Târihi*, IV/4, Tâhran 1969, s. 97-132; IV/6 (1970), s. 165-210; Cl. Huart, "Kazvin", *IA*, VI, 527-528; A. K. S. Lambton, "Kazwin", *EI²* (ing.), IV, 857-862; R. M. Hillenbrand, "Kazwin [Monuments]", a.e., IV, 862-863.

MARCEL BAZIN

KAZVİNÎ,

Abdülgaffâr b. Abdülkerîm
(عبد الغفار بن عبد الكريم القزويني)

Necmüddin Abdülgaffâr b. Abdülkerîm
b. Abdülgaffâr el-Kazvinî
(ö. 665/1266)

Şâfiî fâkihi.

el-Hâvi's-şağîr adlı eseriyle kazandığı şöhrete, devrinin onde gelen âlimlerinden biri olduğunun belirtimesine rağmen yetişmesi, hoca ve talebeleri hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Bu durum muhtemelen, memleketinden ayrılmaması ve devrinin diğer önemli ilim merkezlerinde bulunmamasından kaynaklanmıştır. Zehebî, Kazvinî'nin İsfahan'dan Afîfe el-Fârikâniyye'den icâzet aldığını, Sadreddin İbn Hammûye'nin de ondan icâzetle kendilerine rivayette bulunduğu belirtir. Kazvinî hacca gitmiş ve bu sırada karşılaştığı Şehâbeddin es-Sûreverdî ona yazmakta olduğu *el-Hâvi* adlı eserini bir an önce bitirmesini tavsiye etmiştir. Kaynaklarda hakkında yer alan bir bilgi de fıkıh yanında hesap konusunda da geniş bilgi sahibi ve keramet ehli sâlih bir insan olduğunu doğrudur. Zehebî'nin verdiği bilgiye göre Kazvinî 8 Muârem 665'te (9 Ekim 1266) vefat etti. Diğer kaynakların da bu tarihi vermesine karşılık Yâfiî ve Abbâdî 668 (1270) yılını esas almaktır, bu tarihi ise bir rivayet olarak kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *el-Hâvi's-şağîr**. *el-Hâvi fi'l-fûrû'* (*el-Hâvi fi'l-fetâvî*) olarak da bilinen ve VII. (XIII.) yüzyılda Râfiî ve Nevevî'nin eserleriyle birlikte Şâfiî fıkhanın önemli bir metnini teşkil eden eser, muhtemelen Mâverdî'nin aynı adlı kitabından ayrılmıştır.

edilmişdir. Alâeddin el-Konevî, Çârperdî, İbnü'l-Mülakkîn ve diğer bazı âlimlerin şerhettiği eserin İbnü'l-Mukrî el-Yemenî tarafından yapılan muhtasarına İbn Hacer el-Heytemî iki şerh yazmış, İbnü'l-Verdî'nin nazmini da İbnü'l-İrâkî ve Zekerîyyâ el-Ensârî şerhettiştir. 2. *el-'Ucâb fi şerhi'l-Lübâb*. Müellifin *el-Hâvi*'den önce kaleme aldığı, Şâfiî imamlarının çoğunluğunun görüşlerine dayanan muhtasar eseri *el-Lübâb* üzerine yazdığı şerhtir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 697; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1175; TSMK, III. Ahmed, nr. 1108; Hidîviyye Ktp., nr. 1691-1692). Kazvinî'nin ayrıca hesaba dair bir kitap yazdığını da kaydedilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Târihu'l-İslâm : sene 661-670*, s. 197-198; Yâfiî, *Mîrâtu'l-cenâن*, IV, 167-169; Sübki, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 277-278; İsnâvî, *Tabakâtü's-Şâfiîyye*, I, 452-453; Abbâdî, *Zeylü Tabakâtı'l-fukâhâ'iş-Şâfiîyyîn* (nşr. Ahmed Ömer Hâsim - M. Zeynûm M. Azb, Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-fukâhâ'iş-Şâfiîyyîn* içinde), Kahire 1413/1993, III, 85; İbn Kâdi Şühre, *Tabakâtü's-Şâfiîyye*, II, 137; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, IV, 19; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Abdülahmîd Sâlih Hamdân), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), II, 116-117; *Keşfû'z-zunûn*, I, 625-627; II, 1543; Nebhânî, *Câmi'u kerâmâti'l-evlîyâ*, Beyrut 1409/1989, II, 194; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1509-1510; *Fîhristü'l-Kütübâhîneti'l-Hidîviyye*, III, 244; Brockelmann, *GAL*, I, 494-495; *Suppl.*, I, 679; H. Algar, "al-Kazwîni", *EI²* (ing.), IV, 864-865.

AHMET ÖZEL

KAZVİNÎ, Alâüddeyle

(علاء الدولة القزويني)

Mîr Alâüddeyle b. Mîr Yahyâ
b. Abdüllatif el-Kazvinî
(ö. 998/1590'dan sonra)

İranlı şair ve tezkire yazarı.

Kazvin'de doğdu. Mîr Alâüddeyle olarak da tanınır. *Lübbü't-tevârih* müellifi Mîr Yahyâ Kazvinî'nin oğludur. Şah I. Tahmasb, babası ve ailesinin hapsedilmesi için ferman çıkardığında Azerbaycan'da bulunan Kazvinî kardeşi Abdüllatif'le beraber Gilân'a kaçtı. Daha sonra Hindistan'a gidiip Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah'ın sarayına intisap etti. Ekber Şah'a hocalık yapan Kazvinî'nin vefat tarihi bilinmemektedir. 998 (1590) yılına kadar yaşamış olan şairlerden bahsetmesi onun bu tarihten sonra olduğunu gösterir.

Kazvinî'nin bilinen tek eseri olan *Nefâ'isü'l-me'âşîr* üç bölümden meydana gelir. Müellif, birinci bölümde tezkirenin

KAZVİNÎ, Alâüddeve

yazılış sebebiyle eski şiiri yeni şire tercih edisinin sebepleri üzerinde durmuş, ikinci bölümde şairlerin hal tercümeleriyle çağdaşlarının şirlerinden örnekler, üçüncü bölümde Bâbür'ün hayatına ve sanat severliğine yer vermiş, ardından Hümâyûn dönemi ve Ekber Şâh'ın hayatı, fetihleri ve icraatını anlatmıştır. Ayrıca diğer tezkirelerden farklı olarak sözünü ettiği şairin bulunduğu şehrin coğrafi durumu ve tarihi hakkında bilgi vermiştir.

Tezkirenin yazımı sırasında başta Zekerîyyâ el-Kazvînî'nin Âşârû'l-bilâd'ı olmak üzere Bâbûrnâme, Mirza Haydar'ın Târih-i Reşîdi'si, Ziyâeddin Bârânî'nin Târih-i Fîrûzşâhî'si, Devletşâh'ın Tezkiretü's-su'arâ'i, Ali Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'i ve Hamdüllâh el-Müstevfî'nin Târih-i Güzide'si gibi eserlerden faydalânilmisti. Nefâ'isü'l-me'âşir'de yer alan sadece Ekber Şâh dönemine ait 166 şairin hal tercumesini Abdülkâdir el-Bedâûnî Münteħâbû't-tevârih adlı eserinde iktibas etmiştir (Leknev 1863; Kalkuta 1864-1869). Nefâ'isü'l-me'âşir, Bedâûnî'nin eserinin İngilizce çevirisinin III. cildini oluşturmaktadır (Kalkuta 1925; Delhi 1986). Ayrıca Âyîn-i Ekberî, Me'âşirü'l-ümerâ' ve Mir'ât-ı Cihânnümâ adlı eserlerde de tezkireden nakiller yapılmıştır. Eserin bir nüshası Aligarh Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 625). Kaynaklarda Kâmî mahlasını kullandığı belirtilen Kazvînî, tezkiresinde hattatlığa dair Şâhîfetü'l-erhâm adlı bir eseriyle şiir sanatlarına dair bir risâlesi olduğunu kaydetmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Muntakhabu-t-tauârîk* (trc. W. Haig), Delhi 1986, III, 437; Rieu, Catalogue of the Persian Manuscripts, III, 1022; İzâhu'l-meknûn, II, 663; Storey, Persian Literature, I/2, s. 801-802; A. A. Rizvi - M. Ahmad, Catalogue of the Persian Manuscripts in the Maulana Azad Library, Aligarh Muslim University, Aligarh 1969, s. 167-168; Ahmed Gülcin-i Meâni, Târih-i Tezkirehâ-yi Fârsî, Tahrâm 1350 hş., II, 364-391; Nefîsi, Târih-i Nażm u Neşr, I, 383, 433; H. M. Elliot - J. Davson, The History of India, Lahor 1976, IV, 294-295; Saâfî, Edebiyyât, V/3, s. 1637.

 RIZA KURTULUS

KAZVİNÎ, Ali b. Ömer

(bk. KÂTİBÎ, Ali b. Ömer).

KAZVİNÎ, Hamdüllâh

(bk. HAMDULLAH el-MÜSTEVFÎ).

KAZVİNÎ, Hatîb
(الخطيب التزوني)

Ebü'l-Meâli Celâlüddîn el-Hatîb
Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer
b. Ahmed el-Kazvînî es-Şâfiî
(ö. 739/1338)

Arap belâgatı teorisyonu.

22 Şâban 666'da (7 Mayıs 1268) Musul'da doğdu. Uzun yıllar Şam Emâviyye Camii'nde hatiplik yaptığı için "Hatîb" ve "Hatîbû Dîmaşk" unvanıyla tanınır; soyu Abbâsî vali ve kumandanlarından, şair ve edip Ebû Dûlef el-İçlî'ye dayanır. Güney Irak'ta Hîre civarında yerleşmiş Benî İcl kabileşine mensuptur. Ailesi muhtemelen, Moğollar'ın 656 (1258) yılında Bağdat'ı işgal edip Abbâsî hilâfetine son vermelerinden sonra Musul'a göç etti. Kazvînî burada kültürlü bir ortamda yetişti. Başkادı olan babasından temel dinî bilgileri öğrendi, fikh ve özellikle Şâfiî fikhı okudu. Moğollar'ın Suriye ve Musul'u da işgal etmesi üzerine babası Anadolu'ya göç ederek Tokat yöresine yerleşince öğrenimine burada devam etti. Henüz yirmi yaşında iken Tokat'ın Niksar kazasına kadi olarak tayin edildi.

Babasının vefatı üzerine ağabeyi İmâdüddin ile birlikte 689'da (1290) Memlük Sultanı el-Melikü'l-Eşref'in hâkimiyeti altında bulunan Şam'a göç etti. İmâdüddin, aynı yıl Şam'daki Ümmü's-Sâlih Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Kazvînî burada İzzeddin el-Fâruî'sinden hadis, Başkadi Şehâbeddin el-Erbîl'sinden fikh, hadis, Arap dili ve belâgatı, Başkadi Süleyman b. Hamza el-Makdisî'den fikh ve hadis, Alemüddin el-Birzâlî'den hadis, Şemseddin el-Eyki'den aklî ilimleri tâhsil etti.

690'dan (1291) 706 (1307) yılına kadar çeşitli medreselerde müderrisliğin yanında kadi nâibliği de yapan Kazvînî 706'da Şam Emâviyye Camii hatipligine tayin edildi. 724 (1324) yılında Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsîr Muhammed b. Kalavun, onu Mısır'a davet ederek Şam başkadılığı görevine dair tayin yazısını bizzat kendisine teslim etti. Daha sonraki yıllarda Sultan Muhammed b. Kalavun'un yakın dostları arasına girdi. Sultanın, Kazvînî'nin oğlu Cemâleddin Abdüllâh'ın yoluzluk ve suçlarını babasının hatırları için bağıtladığı kaydedilmektedir. Başkadılığın yanında hatiplik, kazaskerlik, Âdiliyye ve Gazzâliyye medreselerinde müder-

rislik görevlerini de sürdürden Kazvînî'ye 727'de (1327) Mısır başkadılığı verildi. Mısır'da Nâsîriyye, Sâlihiyye ve Kâmiliyye medreselerinde müderris olarak görev yaptı. Çocuklarının davranışları yüzünden Muhammed b. Kalavun'a defalarca şikâyet edilen Kazvînî, 738 (1337-38) yılında Mısır başkadılığından alınıp Şam'a kadi olarak gönderildi. 230.000 dirhem tutarındaki borcunu ödemek için bütün mal varlığını satarak Şam'a döndü. Kısa bir süre sonra da felç oldu. 15 Cemâziyevvel 739'da (29 Kasım 1338) vefat etti ve Emâviyye Camii'nin önündeki Mekâbi'rûs-süfiyye'ye defnedildi.

Kazvînî, Şam'da geçirdiği uzun yıllar ve Mısır'da kaldığı on bir yıl süresince fikh, usûl-i fikh, usûlû'd-dîn, hadis, tefsir, Arap dili ve belâgatı gibi alanlarda çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Selâhaddin es-Safedî, Bahâeddin İbn Akil, İbn Râfi', Bahâeddin es-Sübki, Nâzîrülceyş Muhibbüddin el-Halebî ile Sirâcüddin (Ömer b. Raslân) el-Bulkînî bunlar arasında zikredilebilir. Cemâleddin Abdüllâh, Tâceddin Abdürârahîm, Bedreddin ve Sadreddin adındaki oğulları da müderris, kadi, kadi nâibliği, kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuşlardır.

Arapça'nın yanında Türkçe ve Farsça da bilen Kazvînî başta Arap belâgatı olmak üzere Arap dili, fikh, fikh usûlî ve kelâm sahalarında zamanında otorite kabul edilmiştir. Fahreddin er-Râzî'nin Nihâyetü'l-icâz fî dirâyeti'l-icâz ve Sekkâkî'nin Miftâhu'l-ulûm'u ile Arap belâgatında zevkiselimi esas alan geleneği edebî mektebe karşı kuralı esas alan kelâm ve felsefe mektebi ortaya çıkmış, bu iki ekolün yarışı dengeli bir biçimde sùrenken Kazvînî ile birlikte durum kelâm mektebi lehine dönmüştür. Kazvînî kelâm ekolüne son şeklini vermiş, neticede belâgat edebî zevk ve ruhtan uzak, kuru, donuk felsefi ve mantıkî terim ve kuralar manzumesine dönüştürülmüştür. Bu şekilde belâgat, bir taraftan akıl ve mantığa dayalı tanım ve kurallarla ilmî bir formasyon kazanırken diğer taraftan duyguya ve duyarlığa dayalı edebî ruhtan uzaklaşmıştır. Belâgatı sadece yaşayan, tâdîlan, fakat anlatılamaz bir duyuş olmaktan çıkarıp belirli tanım, ilke ve kuralları bulunan ve bunlar yoluyla başkalarına, özellikle ana dili Arapça olmayanlara da kolaylıkla anlatılabilen ilmî bir discipline dönüştüren Kazvînî, Telhîşü'l-Miftâh'ına ilk şerhi el-İzâh adıyla bizzat kendisi